

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА УКРАЇНИ 1990-Х РР. У ЗАРУБІЖНІЙ ТА ВІТЧИЗНЯНІЙ ІСТОРИКО ПОЛІТИЧНІЙ ДУМЦІ

*Роман Офіцинський,
доцент кафедри історії України
історичного факультету
Ужгородського національного університету*

Процеси державотворення України наприкінці ХХ — початку ХХІ ст. відбуваються в період кардинальних політичних та економічних зрушень в українському суспільстві та історичних змін в системі міжнародних відносин, характерною ознакою яких є перехід від ери конфронтації, військово-політичного та ідеологічного протистояння до періоду співробітництва і відкритості. Геополітичне становище держави, географічне розташування на Європейському континенті, величина території, кількість населення, багаті природні ресурси, комунікаційні та транзитні можливості, потужний економічний, науково-технічний, інтелектуальний і воєнний потенціали, нарешті, культурні традиції і політичні уподобання — все це має незаперечне значення для забезпечення національних інтересів України.

Власне, необхідність визначення власних геополітичних цінностей знаходиться у безпосередній залежності від активного і повномасштабного входження до світового співтовариства. Інші чинники формування міжнародних пріоритетів України та принципів її зовнішньої політики — економічні, етнокультурні, конфесійні, регіональні — великою мірою зумовлюють стан і перспективи двосторонніх відносин України з сусідніми державами. Вони мають як внутрішній, так і зовнішній виміри. Останній визначається особливостями використання прикордонними країнами проблем двостороннього співробітництва у відносинах з Україною.

Проведений аналіз вітчизняних дисертаційних досліджень, які відображають різноманітні аспекти внутрішньої та зовнішньої політики України 1990-х — початку 2000-х рр., не випадково засвідчує скрупульозний інтерес до про-

блематики чималої верстви істориків, юристів, економістів і політологів. Найбільш привабливою виявилася зовнішньополітична канва. У низці фактографічних дисертацій зібрано, систематизовано і прокоментовано багатий історичний матеріал, що стосується активних контактів України, насамперед із сусідніми країнами Польщею¹ і Російською Федерацією,² у т.ч. порівняльному контексті,³ а також із Сполученими Штатами Америки⁴ та Ізраїлем.⁵ Осібно розглядаються організаційно-політичні (лобістські) можливості української діаспори в Канаді⁶ та Австралії.⁷ Не залишається поза увагою і культурологічні моменти розвитку українців у світі, зосереджених зокрема на північноамериканському континенті.⁸ Якщо новизна праць, приурочених двостороннім відносинам, обумовлена і фактором появи на міжнародній арені незалежної України, і фактором формування нею власної зовнішньополітичної доктрини, зокрема декларуванням миротворчих послуг для «гарячих точок» планети (югославська криза та ін.),⁹ то діаспорні зацікавлення мають добру традицію.

Цілісний образ України можна скласти на основі оцінок інших держав, міжнародних організацій, закордонних масмедіа, світових фінансових інституцій, профільних експертних агенцій та окремих експертів.¹⁰ І, як правило, на стику наук (історія, політологія, право, журналістика, державне управління, економіка), зацікавлених проблематикою "Зовнішня політика України й міжнародні відносини". Загалом — це маловпливова європейська держава, що знаходиться під перехресним впливом Росії та Заходу і шукає свого місця в світі.

Нині Україна є лімітрофом — проміжним міжцивілізаційним просто-

ром між західною і російсько-євразійською цивілізаціями. Лімітрофне положення України виявляється в трьох вимірах: 11 геополітичному (між НАТО і Росією); економічному (між країнами переважно ринкової, соціально орієнтованої економіки Заходу і хаотичною економікою Росії); духовно-моральному (між тоталітарним, моноідеологічним минулим і невизначеним майбутнім у формі соціальної утопії (міфу) про правову демократичну державу, основ якої ще не закладено).

Також серед найважливіших і визначальних геополітичних координат України ряд учених називають або природну геополітичну вісь (у першооснові — Дніпро) "Північ-Південь", або "Захід-Схід", підкреслюючи цивілізаційну транзитність.¹² У той же час, окрім двох традиційних виборів (євроцентристського і євразійського), можливий і третій — роль „вільного стрільця", котрий шукає свою удачу по всій планеті (близьке до стратегії Великобританії, яка має опорні пункти в усьому світі, багатючий торговий досвід і т.і.).¹³ Однак слабка активність України в економічних реформах і сфері міжнародних відносин наразі залишила під сумнівом імовірність цього курсу.

Стійкі євроатлантичні орієнтири у зовнішній політиці сучасної України є незаперечними. Правда, тут чимало місця для скептиків, які резонно відсилають до хронологічного фіксажу декларацій намірів і реальних кроків. Проте не бачити руху в євроатлантичному напрямку було б свідомим фальшуванням української дійсності. У цьому переконують студії вітчизняних фахівців, проведені на дисертаційному рівні. Передусім великого значення надається розгляду внутрішньополітичних підстав тісної співпраці України з Європейським Союзом¹⁴ і НАТО.¹⁵

На користь західного вибору (інтеграції в Європейський Союз, який визнав за Україною статус країни з перехідною економікою у червні 1996 р.) неодноразово висловлювався член Римського клубу, Світової академії науки та мистецтв, Національної академії наук України Богдан Гаврилишин.¹⁶ На його

переконання, Україна буде тягарем для Євросоюзу, але зможе запропонувати: населення з високим рівнем освіти, мережу наукових інститутів, найродючіший ґрунт у світі, угоди про дружбу з усіма сусідами, міжетнічний мир, відсутність імперіалістичного чи агресивного минулого.

Справа в тому, розвинув аргументи Б.Гаврилишин, що після розпаду Радянського Союзу Україну було залишено: без валюти, запасів коштовних металів і активів за кордоном (хоча за угодою Україна мала отримати 16,7% тих активів); політично, економічно і культурно ізольованою від зовнішнього світу; із ВВП, що скорочувався; з адміністрацією колоніального типу (85% української економіки керувалося безпосередньо з Москви); з економічною структурою, що було інтегровано переважно з Росією; з третиною промисловості, що працювала на військовий сектор, а решта була капі-тало-, енерго- та матеріалоємною і технологічно застарілою; з русифікацією і чорнобильською катастрофою та її психологічними, соціальними і фінансовими наслідками. До речі, аварія на 4-му енергоблоці ЧАЕС 26 квітня 1986 р. одержала статус найбільшої техногенної катастрофи ХХ ст. у світі.¹⁷ Тому з думками Гаврилишина складно не погодитися.

Коллективну монографію „Україна на шляху до Європи" можна з огляду історико-економічного сміло назвати етапною. Серед авторів - голова Міжнародного центру політичних досліджень та Інституту міжнародного менеджменту (м.Київ) Богдан Гаврилишин, чільні працівники Німецької консультативної групи при Уряді України (заслужений професор економіки з Берліна Лутц Хоффман, аналітик із Франкфурта-на-Майні Феліцітас Мьолерс, наукові співробітники із Берліна Петра Опітц, Мюнхена Фолькхарт Вінценц, Геттінгена Людвіг Штріве), київський кореспондент Financial Times Чарльз Кловер та ін. Дослідження складається з трьох частин.¹⁸ Перша розглядає Україну в західних і східних рамках подій (розширення Євросоюзу і розвитку СНД) та у контексті основної ідеї книги - необхідності реформ в Україні на її шляху зближення з Євросоюзом. Друга части-

на присвячена перспективам інтеграції України у світову економіку (у розрізі енергетичному - транспортування газу, аграрному і т.і.), де, зокрема, зауважується домінування політичних обставин на економічними реформами, а у третій йдеться про фінансову і податкову політику. У комплексі книга подає цінне розуміння проблем у той час як Україна намагається інтегруватися в ЄС і світову економіку.

Висвітлюючи роль України у міжнародних відносинах, голова Європейської Ради Йохан Перссон¹⁹ наголосив, що незалежна демократична "і орієнтована на ринкову економіку Україна має позитивно впливати на розвиток усієї Європи, у т. ч. Росії. Тому не випадково у Києві та Відні було проведено кілька саммітів Україна-ЄС (5 вересня 1997, 16 жовтня 1998, 23 липня 1999) та інші дипломатичні процедури.

Здійснивши політико-правовий аналіз Стратегії інтеграції України до ЄС, що була затверджена Президентом України в червні 1998 р. і розрахована на період до 2007 р., можна зробити висновок²⁰ про українські національні пріоритети — впровадження нових технологій та захист інтелектуального ресурсу від посягань інших держав, створенні інфраструктури транспортних коридорів, у т. ч. морських.

Простежуючи шлях України до Ради Європи, вітчизняними дослідниками²¹ детально показано виконання державних зобов'язань перед європейською спільнотою за допомогою таких критеріїв, як реформа суду, прокуратури, пенітенціарної системи, юридичної освіти, відповідність чинного вітчизняного законодавства вимогам Європейської конвенції про права і основні свободи людини.

Із цього приводу з'явилися спецвипуски журналів „Політика і час" („Дорога в майбутнє — дорога в Європу: європейська інтеграція України". — 2000. — №3-4), засновником якого є Міністерство закордонних справ України, та „Національна безпека і оборона" („Актуальні проблеми зовнішньої політики: позиції лідерів партій та блоків." — 2002. — №3-4), започаткованого РБНОУ. Від часу заснування в 1957 р.

Європейський Союз поступово перетворився на один з найпотужніших фінансово-економічних і політичних центрів світу, на який припадає близько 40% світового експорту та імпорту товарів і послуг. Можливою альтернативою європейській інтеграції є поступова маргіналізація України, економічна недорозвиненість, політична нестабільність і поява нових загроз національній безпеці.

Оскільки від початків Україна будувала свою незалежність на „поверненні до Європи", то цілком логічним стало проголошення стратегічною метою набуття Україною повноправного членства в Євросоюзі, а отримання статусу асоційованого члена ЄС — головним зовнішньополітичним пріоритетом у середньотермінованому вимірі (червень 1998 р.).²² Однак домінування „декларативної" і брак „імплементативної" культури в органах влади, непослідовність і зволікання у здійсненні реформи обумовили в цілому слабкі євроінтеграційні позиції України. Якщо у 1999 р. на частку ЄС припадало 18% українського зовнішньоторговельного обороту (16,1% товарного експорту і 19,8% імпорту), питома вага України становила тільки 0,42% загальної торгівлі Євросоюзу. У той же час Євросоюз є найбільшим донором України. З урахуванням усіх програм ЄС технічна і фінансова допомога Україні за шість років (1991—1996) склала 3,16 млрд. єкю, з яких, між іншим, 105 млн. виділено на програму ядерної безпеки і 60,5 млн. — на План дій ЄС—„великої сімки" по ЧАЕС.²³ На згадані цілі у наступні чотири роки (1996—1999) в Україну надійшло ще приблизно 538 млн. єкю.

Європейський рух будь-якої пострадянської держави взагалі може бути успішним, із точки зору відомого українського дипломата Антона Бутейка²⁴ і вченої-політолога Світлани Василенко,²⁵ коли поєднуватиме повноцінну, суто європейську (Рада Європи і Євросоюз) і євроатлантичну (НАТО, ОБСЄ) інтеграції. Односторонні лінії набуття членства у вимірі реальної політики заздалегідь приречені на невдачу.

Одним із важливих аспектів економічної та політичної інтеграції України до

світового співтовариства стала співпраця з міжнародними валютно-фінансовими інституціями — Міжнародним Валютним Фондом і Світовим Банком. Причому період активного кредитування МВФ розпочався у квітні 1995 р., коли Рада директорів затвердила кредит у розмірі 1,96 млрд. дол. на підтримку урядових реформ.²⁶ Справа в тому, що Захід сприйняв 1994 р. як початок економічних реформ в Україні. Новий Президент Л.Кучма запропонував велику програму ринкових реформ, яка включала дерегуляцію цін і торгівлі, прискорення приватизації, розвиток приватних підприємств і фінансову реформу — запровадження нової валюти гривні (у вересні 1996 р. її курс до долара США був на рівні 1,76:1). Загалом на кінець 1997 р. фінансові інституції виділили Україні кредитів на загальну суму 5,5 млрд. дол., з яких 56,5% припало на МВФ, 37% — на СБ і 6,5% — на ЄБРР. Оскільки Фонд надає переважно короткотермінові кредити (на 5-10 ро-ків), то більше половини його коштів (1,3 млрд. дол.) Україна зобов'язувалася повернути протягом 1999-2000 рр.

Враховуючи частково і те, що завдяки зусиллям Національного банку України вдалося втримати гривню від обвалу після вибуху фінансової кризи в Росії у серпні-вересня 1998 р., МВФ вирішив надати Україні у рамках розширеного фінансування 2,226 млрд. дол. на підтримку урядових реформ протягом 1998-2001 рр. Однак у вересні 1999 р. Фонд зупинив кредитні лінії на позначці 965 млн. дол., висловивши сумніви з приводу реалістичності доходів бюджету на 2000 р. (надходження від приватизації і т. і.) і висунувши вимоги ліквідувати пільги, збільшити акцизи і не допускати взаємо-заліків. Наприкінці 1999 р. головною причиною напруження між Україною і МВФ стала серія статей, опублікована британським економічним часописом „Financial Times”. Мова йшла про нецільове використання Нацбанком кредитів Фонду. За час співпраці з МВФ розмір державного боргу України зріс із нуля в 1991 р. до 12,14 млрд. дол. в 1999 р. ВВП знизилося на 74,2%, а безробіття з урахуванням прихованого сягало 40%.

Як уже зазначалося, вироблення зовнішньополітичної стратегії є невід'ємною складовою державотворчих процесів у незалежній Україні. Проаналізувавши схему геополітичного мислення, властиву українській політичній еліті, і відповідний курс країни на міжнародній арені, в основу якого покладено принцип багатовекторності, ряд фахівців²⁷ відзначили недостатню його ефективність. Намагання підтримувати високий рівень відносин із багатьма проголошеними стратегічними партнерами вело до фактичної нівеляції задекларованої винятковості стосунків. За таких обставин поза рамками безпосередньої зовнішньополітичної уваги залишилися деякі інші держави і регіони світу, розвиток співробітництва з якими є надзвичайно важливим для України. Незавершеність періоду ідентифікації України на міжнародній арені призвела до постійного браку повноцінних геостратегічних союзників. Стратегічними партнерами України 1990-х рр. можна вважати Росію, ЄС, США, НАТО.

Слід також відзначити, що добровільна втрата Україною ядерного статусу привела до більш виваженого ставлення французьких політичних кіл до української проблематики. Однак показники економічної кризи (зубожіння основної маси населення) і сфери зовнішньої політики (багатолітні багатовекторні орієнтири невизначеності) не дали підстав до гідного партнерства.²⁸ Крім того, певними колами українського суспільства неодноразово піддавалися конструктивній критиці прийняті політичним керівництвом України рішення в сфері ядерного роззброєння. Проте вони мають історичну логіку як реакція на внутрішньо- і зовнішньополітичні можливості держави забезпечити ядерний статус.

Подальша відмова від нейтралітету та позаблоковості є для України об'єктивним процесом, який великою мірою став керівним у визначенні головних зовнішньополітичних пріоритетів країни і форм співробітництва з державами-партнерами наприкінці 1990-х — початку 2000-х рр. Однак непослідовні демократичні реформи в країні створили хиткий баланс між безпосередньо

державними і суспільними потребами, а значить і складні умови для досягнення національних інтересів.

За міжнародним критерієм, стратегічне партнерство — це, по-перше, наявність принципово важливих для країн-партнерів стратегічних цілей, по-друге, наявність спільних поглядів із ключових питань міжнародної політики глобального й регіонального розвитку. Хоча Україна в другій половині 1990-х рр. проголосила у різний час сумарно 19 країн стратегічними партнерами, проте реально могла би мати стосунки такого характеру з трьома—п'ятьма державами (Росія, США, Німеччина, Польща).²⁹ Хоча найбільшого успіху українська зовнішня політика досягла у відносинах з країнами євроатлантичного простору, проте і до цих пір вона не знайшла надійних стратегічних партнерів, твердять авторитетні спеціалісти.³⁰ Цікаво, що стратегічний партнер Польща, створюючи ВВП на два порядки менший, ніж у стратегічного партнера США, мав у 1996 р. товарообіг з Україною більший за товарообіг із США, а обсяг інвестицій усього вдвічі менший. У той же час Сполучені Штати — єдина у світі держава, яка реально здатна на прямий і непрямий (через міжнародні організації, Європу, Японію, навіть Ро-сію тощо) вплив на Україну, тому вагомих сумнівів щодо пріоритету номер один в українській зовнішній політиці важкувато знайти.

Північно-східний вектор позначено проблематичністю. Обсяг українсько-російської торгівлі з 1995 по 1999 р. зменшився майже наполовину. При цьому Україна втратила позицію важливого торгового партнера Росії, по-ступившись Німеччині, і вступила у змагання з Білоруссю за друге місце. Втім, Україна залишилася важливою для Росії країною газового транзиту в західному напрямку. 90% російського газового експорту здійснюється через українську територію. Оскільки Україна виробляє природного газу тільки 20% попиту, а на 80% залежна від Росії (40% російські + 40% туркменські поставки російськими трубопроводами), то зрозуміло є постановка питання рядом політиків і науковців про

„ціну незалежності" — як дієвий засіб зовнішньополітичного тиску.

Цим переймаються не тільки вітчизняні фахівці — із Національного інституту проблем міжнародної безпеки Ради національної безпеки України.³¹ Американський дослідник російського і євразійського напрямків Аріель Коен зауважив можливі контрдії США.³² Мовиться про різні способи підтримки стратегічних інтересів (у 1998-2001 рр. у рамках допомоги новим незалежним державам суми американської допомоги Україні коливались від 170 до 225 млн. дол.), аби зберегти прозахідну орієнтацію. А за вісім років (1994-2001) навчання і стажування у Сполучених Штатах пройшли близько 13 тис. українських громадян. У 2002 р. планувалося виділити ще 25 млн. дол. на 2400 гостей з України.

Багатовекторність геостратегії України у постбіполярному світі лише підкреслює задовгу путь до органічного входження в європейську і світову спільноту внаслідок несиметричності партнерства. Однак відродження європейської ідентичності залишається одним із основних життєво важливих пріоритетів української геополітичної стратегії, вважають фахівці Національного інституту стратегічних досліджень і Національного інституту українсько-російських відносин. Місце України в Європі нагадує їм позицію Індії. З Обидві країни поєднує аргументації звільнених від колоніалізму. З виходом Індії Британська імперія остаточно розпалася, з отриманням незалежності Україною така сама доля спіткала СРСР.

Серед важливих критеріїв першорядної значимості в оцінках ефективності зовнішньої політики України є не тільки чіткість і виразність інтеграційних зусиль, реальний рівень інтегрованості у світове співтовариство, але і підвищення професіоналізму дипломатичної служби, її здатності творити, утримувати й зміцнювати міжнародний авторитет держави водночас із дезавуванням провокативних і провокаційних випадів проти неї.³⁴ А з великими руками супроти геополітичної парадигми, котру видно неозброєним оком в "єдиній Європі", не варто змагатися.

Будучи європейською регіональною державою (Центральноєвропейський регіон), Україна як „цивілізація межі” (у зоні боротьби суперпотуг за домінацію) змушена зробити вибір двома моделями (у термінах класичної геополітики) євразійською, що втілює „телурократичний принцип” (сухопутна потуга зі стійкістю провідних рис цивілізації, соціальних традицій, етичних настанов), і євроатлантичною („таласократичний принцип” — морська потуга з динамічним розвит-

ком, ринковими взаєминами, індивідуальною ініціативою, етичною гнучкістю тощо). Причому євразійська потуга (ідеологія сучасної російської ліберальної демократії) — неоколоніалізму і неоімперіалізму, передусім економічного ґатунку. Отже, вирішення геополітичної дилеми на користь повернення до європейського цивілізаційного простору як повноправного суб'єкта євроатлантичної геополітики є нині єдино виваженим вибором для української нації.

Список використаних джерел:

- 1 Горун Д. Українсько-польські відносини (1991-1997 рр.): Автореф. дис... канд. істор. наук. — Одеса, 1999. — 17 о; Зеленько Г. Україна і Польща: моделі політичної модернізації: Автореф. дис... канд. політ. наук. — Київ, 2001. — 20 с.
- 2 Звіркоський І. Етнокультурний фактор в українсько-російських відносинах 1990-х років: Автореф. дис... канд. істор. наук. — Київ, 1998. — 19 с; Скочиляс Л. Парламентська діяльність політичних партій України і Росії у пострадянський період: Автореф. дис... канд. політ. наук. — Львів, 1999. — 17 с.
- 3 Олексієнко Н. Формування зовнішньополітичних орієнтацій суспільств перехідного періоду засобами масової комунікації (на прикладі України, Росії та Польщі): Автореф. дис... канд. політ. наук. — Київ, 2001. — 17 о
- 4 Покась М. Концептуальна еволюція політики США в питанні денуклеаризації України (1991-1997 рр.): Автореф. дис... канд. істор. наук. — Одеса, 2001. — 20 с.
- 5 Сайгакова Л. Українсько-ізраїльські відносини. 1991-1997 рр.: Автореф. дис... канд. істор. наук. — Одеса, 1998. — 17 с; Балюн О. Становлення та розвиток політичних і економічних відносин між Україною та державою Ізраїль в 90-х роках ХХ століття: Автореф. дис... канд. істор. наук. — Київ, 2002. — 18 с.
- 6 Горбатюк Н. Роль української діаспори Канади в формуванні українсько-канадських відносин (1991—1997 рр.): Автореф. дис... канд. істор. наук. — Одеса, 1999. — 18 с.
- 7 Бойко І. Українська діаспора Австралії як суб'єкт політики: Автореф. дис... канд. політ. наук. — Одеса, 2001. — 21 с
- 8 Гриценко О. Преса українців північноамериканського континенту як чинник збереження їхньої етнічної ідентичності (1990-ті роки): Автореф. дис... канд. істор. наук. — Київ, 1997. — 18 с
- 9 Шилова А. Роль світового співтовариства в урегулюванні югославської кризи та участь у цьому процесі України (90-ті роки ХХ ст.): Автореф. дис... канд. істор. наук. — Київ, 1998. — 18 с
- 10 Бойко О. Зовнішньополітичний образ України та чинники його формування в друкованих англійських ЗМІ в умовах трансформації суспільства: Автореф. дис... канд. політ. наук. — Київ, 2001. — 22 с
- 11 Михальченко М. Лімітроф Європи: випадковість чи доля України? //Людина і політика. — 2000. — №3. — С.34-39.
- 12 Зокрема: Іваненко В., Осельська О. Геополітичні детермінанти зовнішньополітичного курсу України //Світова цивілізація і міжнародні відносини. — 2001. — №1. — С.017-26; Черниш О. Транзитні цивілізації //Практична філософія. — 2001. — №1. — С.232-242.
- 13 Михальченко М. Виклики зовнішнього світу і Україна ХХІ століття //Віче. — 2001 — №2. — С.3-15.

- 14 Вакулич В. Політичні детермінанти зближення України з Європейським Союзом: Автореф. дис... канд. політ, наук. — Київ, 2001. — 15 с.
- 15 Власенко В. Українська преса як фактор впливу на міжнародну діяльність держави (Проблеми становлення і розвитку відносин України та НАТО у 90-х роках): Автореф. дис... канд. філол. наук. — Київ, 2000. — 24 с.
- 16 Гаврилишин Б. Україна між Сходом та Заходом, Північчю та Півднем //Дзеркало тижня. — 2000. — 30 вересня. — С.4.
- 17 Барановська Н. Участь світової спільноти у вирішенні проблем укриття над зруйнованим 4-м енергоблоком Чорнобильської атомної електростанції //Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. — 2001. — Вип.10. — С.225-259.
- 18 Україна на шляху до Європи /Ред. Л.Хоффманн і Ф.Мьоллерс, вступ, сл. В.Ющенко і В.Мюллера. — Київ: Фенікс, 2001. — 343 с.
- 19 Перссон Й. Україна в Європейській перспективі//!. — 2001. —4.22. — С.141-144.
- 20 Баймуратов М., Максименко С. Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу: політико-правовий аналіз //Право України. — 2001. — №10. — С.101-104.
- 21 Анісімова М. Зобов'язання України щодо прав людини у зв'язку зі вступом до Ради Європи: Автореф. дис... канд. юрид. наук. — Київ, 2001. — 16 с.
- 22 Бурковський І., Немиря Г., Павлюк О. Україна і європейська інтеграція //Політика і час. — 2000. — №3-4. — С.5-14.
- 23 Герасимчук Т. Основні напрями і особливості співпраці України з Європейським Союзом //Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. — 2001. — Вип.10. — С. 135-144.
- 24 Бутейко А. Куди прямує Україна. — Київ: Юридична книга, 2001. — 56 с.
- 25 Василенко С. Геополітичні виміри України в загальноєвропейському політичному процесі: Автореф. дис... д-ра політ, наук. — Київ, 2002. — 35 с.
- 26 Сюмар В. Україна та міжнародні валютно-фінансові інституції: основні етапи і проблеми співпраці //Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. —2001. — Вип.10. — С.62-74.
- 27 Сивак О. Формування та здійснення зовнішньої політики України (1990—1999 рр.): Автореферат дис... канд. політ, наук. — Київ, 2000. — 20 с; Шмаленко Ю. Геополітичні пріоритети України в сучасному світі: Автореф. дис... канд. політ, наук. — Одеса, 2002. — 19 с.
- 28 Мітрофанова О. Французький підхід до українського та польського чинників в європейському стратегічному просторі //Людина і політика. — 2001. — №1. — С.69-74.
- 29 Рудич Ф. Магістральні вектори зовнішньої політики України //Віче. — 2001. — №9. — С.24-44.
- 30 Україна 2000 і далі: геополітичні пріоритети та сценарії розвитку /Кер. автор, кол. О.Гончаренко. — Київ: НІСД, 1999. — С.6-7, 10, 73-74.
- 31 Україна — Росія: проблеми економічної взаємодії /С.Пирожков та ін. — Київ, 2000. — 255 с; Україна та Росія у системі міжнародних відносин: стратегічна перспектива /За заг.ред. С.Пирожков. — Київ: НІПМБ, 2001. —623 с.
- 32 Коэн А. Кризис в Украине: интересы США под угрозой //The Heritage Foundation. — 2001. — Июль (Part.org.ua. — 23.07.2001).
- 33 Україна 2000 і далі: геополітичні пріоритети та сценарії розвитку /Кер. автор, кол. О.Гончаренко. — Київ: НІСД, 1999. — С.26-28.
- 34 Камінський Є. В ім'я національних інтересів: чинники ефективності нашої зовнішньої політики //Політика і час. — 2001. — №9. — С.52-59; Щерба О. Адаптація української дипломатичної служби до вимог сучасності в світлі досвіду країн Заходу: Автореф. дис... канд. політ, наук. — Київ, 2001. — 17 с.

Аннотация

Проведенный анализ исследований подтверждает скрупулезный интерес к проблематике немалого слоя историков, юристов, экономистов и политологов. Ними собран и прокомментирован богатый исторический материал, который касается, в частности, активных контактов Украины с соседними странами -Польшей и Российской Федерацией, а также США, Израилем и др. Отдельно рассматриваются лоббистские возможности украинской диаспоры. Если новизна работ, приуроченных двусторонним отношениям, обусловлена фактором формирования независимой Украиной собственной внешнеполитической доктрины, то диаспорные интересы имеют добрую традицию.

Summary

The analysis of investigations showed that many historians, lawyers, economists and politologists are interested in these questions. They have collected and investigated many works on Ukraine's contacts with the neighboring Poland, and Russia and also USA and Israel. There have been discussed lobbyist possibilities for the Ukrainian Dias-pora, which have a long tradition. The novelty of the works on two-side relations is predetermined by Ukraine's own foreign political doctrine.